

munkájának részesévé és folytatójává teszi és így előkészíti a még eddig meg nem oldott emberi feladatok megoldását a jövőben — mi ez más, mint erkölcsiség ?

De van az öröklés theoriájának egy még veszedelmesebb és közkeletűbb válfaja. E szerint a nevelés legfőbb feladata nem a tanítás, hanem a velünk született képességek gyakorlása, fejlesztése. Az akaratot tehát kemény munkakötelességek teljesítése, pontosság, rendre való szoktatás által kell gyakorolni. Úgy is szokták mondani, az iskola ne csak tanítson, hanem neveljen. Szerző nem tagadja, hogy a tanítónak egyik feladata az is, hogy jó szokásokat előmozdítson, rosszakat meggátoljon. De mindezek az ú. n. erények, mint például kitartás, türelem, pontosság, értelem megfeszített munkája, magukban véve értéktelenek, ha nem állanak egy magasabb erkölcsi eszme szolgálatában. Megvannak ezek mind egy merész utonálló rabló lelkében is. Így tehát megint csak azt mondhatjuk, hogy az erkölcsi nevelésben a fődolog erkölcsi eszmék hirdetése, a tanító első feladata tehát a tanítás. Azt szokták mondani, az angol iskola inkább nevel, mint a mienk — de ne feledjük, hogy ez csak a nagy bennlakással ellátott public schoolokról áll; ha mi is komolyan akarjuk, hogy az iskola neveljen, azaz erős szokásokat létesítsen, úgy nálunk is ilyenmű intézkedésről kell gondoskodni. A rendes iskolai órák alatt a tanító első feladata a tanítás és e feladatot ne engedjük elhomályosítani hamis jelszavak által. Tanítson, illetőleg legyen az erkölcsi eszmék hirdetője a tanító, keltsen erős erkölcsi meggyőződést, belátást, így fogja a gyermeket az erkölcsiség számára megnyerni — minden egyéb teendő e mellett csak másodrangú fontosságú.

Az eszmék ezen fontosságát a nevelésben, főleg a jellemképzésben Herbart hirdette legelőször, azért lett Hayward lelkes híve is e tanoknak, heves szószólója az angolok között. Nem pusztá ismétlője a herbarti tanoknak, hanem a jelenlegi viszonyokra szellemesen és új szempontból alkalmazza; azért műve igen tanulságos, érdekes olvasmány, és a magyar olvasóközönség figyelmét is méltán megérdemli.

* *Dr. Málnai Mihály.*

Jacobius Helene, Die Erziehung des Edelräuleins im alten

Frankreich. Nach Dichtungen des XII., XIII. und XIV. Jahrhunderts.

Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie, 16. Halle a. S.,

Max Niemeyer, 1908. 8-r. 80 l. Ára: 2 M. 60 Pf.

Letűnt korok szokásainak, erkölcsének és érzésvilágának leírását távoleső országokban tett utak leírásaihoz hasonlíthatjuk. Mindkettő előttünk idegen világot tár fel, ezért érdekel. A francia művelődéstörténetnek ma már jelentékeny irodalma van, melyet hiányosan

Thieme (*Guide bibliographique* stb. 1907. 487. l.), szűkebb körben kimerítően Langlois (*La société française au XIIIe siècle* stb. Paris, 1903) ismertetett. Sokáig vitás volt, az irodalomtörténet vagy a történet körébe tartozik-e. Ma mindkét tudományág munkásai művelik, sőt egy harmadik, az archæologia is részt kérhetne. Forrásai irodalmi művek és műemlékek. A szorosan vett történeti munkák, krónikák csak a politikai történetre vetnek súlyt. Költői és didaktikai munkákban kell a kor magánéletére jellemző adatokat keresnünk. Franciaországra vonatkozólag franciák kezdték meg ezt a munkát, Le Grand d'Aussy volt az úttörő (*Histoire de la vie privée des Français depuis l'origine de la nation*... K. I.-B. de Roquefort, Paris, 1815. 3 k., 8-r.). A németek ma velük versenyeznek, sőt számban e téren vezetnek. A forrásművek kritikai kiadásai egyre szaporodnak és lehetővé teszik azok kiaknázását. A németországi doktori disszertációk jelentékeny része ezen a talajon születik. Míg a korábbi írók az adatokat feldolgozták és gyors általánosítással néhány idézettel egy egész kort jellemeztek, Stengel E. és Tobler A. tanítványai a puszta adatgyűjtésre szorítkoznak. Az adatokat ismét vagy egy műből merítik, vagy az egész irodalomból, de az utóbbi esetben csak egy kijelölt tárgykörre szorítják. Mindkét eljárás jogosult. Ebbe a körbe tartoznak a születésről (Fellinger, Göttingen, 1907), a keresztelésről (Henninger, Halle a. S., 1891), a halálról (Albrecht, Halle a. S., 1892), a vadászatról (Bormann, Marburg, 1887) stb. szóló értekezések. Azelőtt a kiadók jegyzetekben halmozták a párhuzamos helyeket (*Poésies de Marie de France*, C. Roquefort, II. 197—202. l.), ma külön értekezésekké bővülnek. Ezek közé, sorolhatjuk J. füzetét, mely gondosan készült mozaik képét adja és sok elszórt adatot gyűjtött egybe az Artus eposzokból és a regényes költői énekekből, sőt a hős monda körét sem hanyagolta el, habár az tárgyánál fogva a nőnevelésre vonatkozólag kevesebb adatot nyújt.

A nőnevelésről a középkorban már többen írtak és J. megemlíti néhány elődjét. Két olasz feldolgozást kell e helyütt idéznem, melyek kiegészíthetik vagy módosíthatják a középkori nő eszményképét. Az egyik Renier R. értekezése (*Il tipo estetico della donna del medio evo*, Ancona, 1885, 8-r.), a másik Valmaggia L. előadása (*Lo spirito antifemminile nel medio evo*, Torino, 1890). A források köre már előre megszabta a művelt nő típusát, melyet J. bemutat; más körben, pl. a fabliaux vagy a hagiografikus irodalom körében, sokban eltérő típusra találunk. Az egyoldalúság hasonló értekezések alaphibája. A kijelölt területen belül a lelkiismeretesség, a csaknem kimerítő felsorolás J.-nak oly érdeme, melyet Jeanroy A. is elismert (*Revue critique* XLII (1908) 507—8. l.). A gyűjtött adatokat hét fejezet alá

sorolja és jegyzetben közli csaknem az összes kijegyzett helyeket. Az illetant a középkori nemesek leányai nevelőnőtől (mestresse) tanulták; az utcán kis léptekkel kellett járniok, ruhájokat ügyesen felszedték és lábukat ildomosan mutatták. A főzésben és háztartásban jártasak voltak, szükség esetén ezzel keresték kenyerüket (32. l. téves, hogy Berta, a magyar király leánya, Rómában egy főúr házában szolgált). A betérő lovagot és lovát leányok vették gondozásukba, ők öltöztették, vetkőztették, sőt füröszttették, ami sokszor zavarba ejtette a — lovagokat. Általános szokás volt-e, ezt az idézetek nem döntik el, de jellemző, hogy az ókoron kívül a finneknel ma is dívik. A kézimunkában nagy ügyességre tettek szert, mert a fejletlen ipar korában az egész ház ruházatáról kellett gondoskodniok. Az orvostudományban is jártasak voltak és nagy hasznát vették, mert egyrészt a várak sokszor távol estek az orvos városi lakóhelyétől, másrészt a lovagi harcok korában sokszor érkezett sebesült, beteg vendég a házba. Marie de France orvosnőről is tud (*Les Douz Amans*), aki Salernoban gyógyít és ezt a Schola Salernitana története megerősíti. Két gyógyszernek (*triacle* és *toscane*) csodás hatást tulajdonították és ezeket a hősnők maguk készítették. A leányok műveltsége nagyobb volt mint a lovagoké, mert ezeket csak testi ügyességre nevelték. A tanítást az ötödik évvel kezdték és tíz, néha tizennégy éves korukban befejezték. A coeducatio nyomára is akadunk, habár ezt Rieulfe Soissons érseke 1889-ben eltiltotta (Labbe, Concil, IX. k., 421. oszl., 363. l.). A tanítás anyaga az írás és olvasás volt; a bibliát, a tudományos munkákat olvasták, leveleket írtak. Novarrai Fülöp még ezt a szűkkörű tudást is veszedelmesnek tartja, mert tiltott szerelmes leveleket olvashatnak és írhatnak. (*Les quatre Ages de l'homme*, kiadta M. de Fréville, Paris, 1888. 25. §.). Latinul gyakran megtanultak és Beatrix királyné, Mátyás király felesége nem volt kivétel, sőt egyesek nyelvismerete bámulatos; Mirabel 14 nyelven beszél, Fresne öt nyelven. A zenét buzgón művelték; nemesek leányai elszegényedve zeneórákat adtak. J. nem emeli ki sem itt, sem a játékok közt a tánc tanulást és az elsajátított táncok neveit. Forrásai voltak erre nézve hiányosak; Jeanroy egy értekezésében a középkori táncdalok alapján ismertette ennek a művészetnek nagy szerepét, sokféle fajtát. A kis leányok játékaról semmit se tudunk, a babajátékot a források nem említik. A felnőtt leányok társasjátékait sokszor csak névről ismerjük; Rabelais sok nevet őrzött meg és azok rejtélye már sok tudóst foglalkoztatott. A sakkjáték kedvelt szórakozás volt. A sportok közül a lovaglás, a vadászat, a sólymászat, az állatok nevelése töltötte be üres idejüket. A női eszményképet Fresne, akinek történetét Marie de France és Renaut trouvère külön-külön feldolgozták, állítja szemünk elé; megvalósítja Florence, de J. még

nem ismerte a Wallenskiöld kiadásában megjelent *Florence de Rome* teljes szövegét, csak tartalmi kivonatát. Szerinte az udvari (cortois) műveltség megtestesülése Philomena, a milyennek Chrestien de Troie rajzolja (*Ovide moralisé*, Hist. litt. XXIX. 493. l.). E rövid áttekintéssel kiemeltük azt, ami J. könyvében új vagy ellentmondásra kész. A művelt nő képe nem tökéletes, mert más források, más színekkel, árnyalatokkal gazdagítanak. Gondosan készült vázlat és a középkori művelődés végleges képébe valamikor beleilleszthető lesz.

Dr. Karl Lajos.

*

Weber-Wellstein: Encyklopädie der Elementar-Mathematik.

I.—III. kötet Lipcse, B. G. Teubner.

Az utolsó éveknek részletekbe menő, egyes kiszakított kérdésekkel foglalkozó munkálkodása mellett a matematikában mindinkább a tudományos érdeklődés előterébe nyomulnak oly törekvések, melyek nagyobb területekre akarnak áttekintést nyújtani. Ilyen első sorban a nagy, megjelenőfélben levő Encyklopädie der Mathematischen Wissenschaften, mely a jelen teljes matematikai tudását óhajtja egybegyűjteni, — ilyen a Pascal-féle Repertorium der höherem Mathematik, mely szerényebb keretekben próbál hasonló célt elérni — és ilyen a Weber-Wellstein-féle Encyklopädie is, mely csak az elemi matematikára szorítkozik. Könyvünk nem akar oly gyűjtemény lenni, melyben minden egyes tétel megtalálható, — ez a dolog természeténél fogva lehetetlen, — hanem célját az elemi matematikai összes alapvető kérdéseinek mélyreható vizsgálatával éri el. Feltűnő dolog, hogy e három kötet egyikében sem találjuk meg az «elemi matematika» definícióját, — vagy legalább azt, hogy mi az, mi beletartozik e tudományágba, mi nem. Azonban ez az eljárás nem egészen indokolatlan — épen e könyv mutatja, hogy az elemi matematikának alig lehet határokat szabni. Bizonyára sokan találják különösnek, hogy egy «elemi» matematikában megtalálhatni pl. a differenciál- és integrálszámítást, az e és π transcendens voltának bizonyítását, a nem euklidikus geometriát. Ezek azonban még csak természetszerű kiterjesztései a régi anyagnak. Weber és Wellstein munkájukkal a Baltzer-féle «Elemente der Mathematik»-ját akarják pótolni és ez a hetvenes években megjelent könyv már tartalmazza a végtelen sorokat, melyektől a differenciálszámítás csak egy lépés. Szintúgy a többi előbb említettem kérdést is többé-kevésbé előkészítve találjuk. Egészen új azonban, hogy a régi számtan-mértan mellett egy harmadik része is van ezen elemi matematikának, mely az alkalmazásokat tartalmazza.

Az encyklopädiának ezen harmadik, legterjedelmesebb része a régibb, hasonló célú munkák egyikében sem található meg, ennél-